

ПРОКУРОРСЬКИЙ НАГЛЯД ЗА ДОДЕРЖАННЯМ ЗАКОНІВ ОРГАНАМИ, ЯКІ ПРОВОДЯТЬ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВУ ДІЯЛЬНІСТЬ

Мукоїда Р. В.

У статті досліджено проблему нагляду за оперативно-розшуковою діяльністю органами прокуратури. Автор досліджує особливості нагляду прокуратури за забезпеченням законності оперативно-розшукової діяльності та конспірації під час проведення оперативно-розшукових заходів, та вносить пропозиції щодо вдосконалення чинного законодавства.

Ключові слова: оперативно-розшукова діяльність, прокурорський нагляд, протидія злочинності.

в статье рассматривается проблема надзора за оперативно-розыскной деятельностью органами прокуратуры. Автор исследует особенности надзора прокуратуры за соблюдением законности в оперативно-розыскной деятельности и конспирации при проведении оперативно-розыскных мероприятий, и вносит предложения по усовершенствованию действующего законодательства.

Ключевые слова: оперативно-розыскная деятельность, прокурорский надзор, противодействие преступности.

This article considers the problem of supervision of operational and investigative activities of the prosecution. The author explores the particular prosecutor supervision of legality in the operational-search activity and conspiracy during search operations, and makes suggestions for improving the current legislation.

Keywords: operational-search activity, public prosecutor's supervision, combating crime.

Сучасна криміногенна ситуація в Україні - якісно новий феномен як за масштабами злочинних проявів, так і за ступенем їх впливу на життєдіяльність суспільства, права й свободи громадян. Зростання професіоналізму злочинців, використання ними сучасних технічних засобів, ретельна підготовка вчинення злочинів, застосування засобів конспірації вимагає адекватних змін у діяльності оперативних підрозділів і слідчих щодо документування злочинної діяльності. Особливої актуальності набуває необхідність вдосконалення організації й тактики взаємодії слідчих та оперативних працівників. Тому на сьогодні є досить актуальним питання використання результатів оперативно-розшукової діяльності, а також зміст і завдання прокурорського нагляду в цій сфері.

Проблемам прокурорського нагляду за ОРД були присвячені праці значної кількості науковців: П.М. Каркача, І.М. Козьякова, М.В. Косюти, М.Й. Курочки, І.Є. Марочкіна, О.Р. Михайленка, М.А. Погорецького та інших вчених, однак проблеми прокурорського нагляду за ОРД у частині суб'єктів нагляду залишаються актуальними, що зумовлено подальшим реформуванням кримінально-процесуального й оперативно-розшукового законодавства, розробленням нового Закону України "Про прокуратуру". Забезпечення ефективного прокурорського нагляду за законністю оперативно-розшукової діяльності з моменту заведення оперативно-розшукової справи до прийняття

рішення про її закриття - запорука належного виконання завдань кримінального судочинства.

Підстави здійснення прокурорського нагляду за додержанням законів при проведенні оперативно-розшукової діяльності закріплено в наступних законодавчих актах: статті 121 Конституції України, статті 30 Закону України "Про прокуратуру", статті 14 Закону України "Про оперативно-розшукову діяльність", статті 24 Закону України "Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів", статті 28 Закону України "Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві", статті 27 Закону України "Про протидію торгівлі людьми", наказ Генерального прокурора України "Про організацію прокурорського нагляду за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність" від 3 грудня 2012 року № 4/1Гн.

Під час здійснення нагляду за додержанням законів при провадженні оперативно-розшукової діяльності необхідно враховувати, що прокурору забороняється втручатися в методи й тактичні прийоми оперативно-розшукової діяльності за умови, якщо ці дії не суперечать чинному законодавству та не порушують конституційні права й свободи громадян, юридичних осіб.

Перевірки додержання оперативними підрозділами вимог законів при проведенні оперативно-розшукової діяльності можуть бути загальними (суцільними, коли перевіряються всі ОРС, та тематичними, коли перевіряються тільки ОРС окремої тематики) і такими, під час яких перевіряються конкретні скарги громадян або повідомлення, у межах відомостей, які в них містяться.

Також перевірки можуть бути плановими й позаплановими. Для проведення перевірки скарг громадян або повідомлень службових осіб потрібно складати окремі плани з урахуванням необхідності з'ясування поставлених питань.

У ході підготовки до здійснення перевірки доцільно ознайомитися з довідками попередніх перевірок, документами реагування, внесеними за їх результатами та результатами їх розгляду, зі скаргами громадян і зверненнями юридичних осіб, в яких є дані про можливі факти порушень закону працівниками оперативних підрозділів.

Вивчення цих документів дасть змогу з'ясувати, які порушення закону можуть бути допущені оперативними підрозділами під час здійснення оперативно-розшукової діяльності, чи вживаються керівниками оперативних підрозділів відповідні заходи щодо усунення порушень закону тощо.

Проведенню перевірок має передувати вивчення основних статистичних, облікових даних про рух оперативно-розшукових справ, про проведення оперативно-розшукових заходів. Це дані про:

- залишок оперативно-розшукових справ на початок звітної періоду й кількість заведених у звітному періоді;
- зупинені або закриті оперативно-розшукові справи, підстави прийняття таких рішень;

- звернення з клопотанням до слідчого судді за дозволом на проведення заходів, що тимчасово обмежують права й свободи людини, та ухвали слідчого судді про надання або відмову в такому дозволі;

- відомості про проведення оперативно-розшукових заходів, які тимчасово обмежують права й свободи людини, до отримання ухвали слідчого судді;

- вказівки прокурора в оперативно-розшукових справах і результати їх виконання, скасовані незаконні постанови оперативно-розшукових підрозділів;

- надання згоди прокурором на продовження строку проведення оперативно-розшукового заходу;

- доручення органів досудового розслідування, прокурора, ухвали слідчого судді, суду й запити уповноважених органів, установ і організацій про проведення оперативно-розшукових заходів;

- постанови органів досудового розслідування, прокурора, слідчого судді та інших уповноважених службових осіб про застосування заходів безпеки;

- звернення про безвісне зникнення осіб;

- запити відповідних міжнародних правоохоронних організацій і правоохоронних органів інших держав;

- прийняття рішень у кримінальному провадженні (про початок досудового розслідування, про закриття, вирок або інше рішення суду та підстави таких рішень) тощо.

Зазначені дані повинні міститися у відповідних нарядях з документами наглядової діяльності (номенклатурні справи з повідомленнями про заведення, закриття оперативно-розшукових справ, про проведення оперативно-розшукових заходів, які не потребують рішення прокурора чи дозволу суду), а за потреби - спеціально витребувані на підставі статті 14 Закону України "Про оперативно-розшукову діяльність".

Відповідно до вимог чинного законодавства прокурорами АР Крим, областей, міст Києва та Севастополя або їх заступниками - уповноваженим наказом Генерального прокурора України працівникам цих прокуратур; керівниками міських, районних, міжрайонних та інших прирівняних до них прокуратур, а також призначеним ними працівникам на кожну перевірку видається припис на виконання завдання. У приписі вказується працівник прокуратури, який буде здійснювати перевірку, її мета, обсяг та строки. Припис може бути видано, крім керівників органу прокуратури, лише працівнику, який уповноважений здійснювати нагляд за оперативно-розшуковою діяльністю відповідним наказом Генерального прокурора України, або призначений наказом відповідного міськрайпрокурора.

Уповноваженим прокурором припис на виконання завдання надається керівнику органу, у складі якого діє оперативний підрозділ, або його заступнику. Крім того, цим службовим особам уповноважений прокурор надає службове посвідчення й довідку про наявність допуску до відомостей, які становлять державну таємницю.

Керівник органу, у складі якого діє оперативний підрозділ, після перевірки наданих прокурором документів на підтвердження повноважень зобов'язаний забезпечити умови для роботи з таємними документами: визначити приміщення, де буде здійснюватися перевірка, надання відповідних документів, а також присутність конкретного працівника підрозділу при проведенні перевірки.

На кожну перевірку уповноважений прокурор повинен мати при собі робочий зошит, в який він вносить необхідні записи щодо вивчених оперативно-розшукових справ, інших документів і виявлених порушень. Робочий

зошит зберігається за правилами таємного діловодства.

При перевірці додержання вимог законів під час проведення оперативно-розшукової діяльності слід враховувати, що відповідно до частини 2 статті 8 Закону України "Про оперативно-розшукову діяльність" прийняття рішення про проведення оперативно-розшукових заходів, подання й розгляд відповідних клопотань, проведення оперативно-розшукових заходів, фіксація й використання їх результатів, здійснення цих заходів до постановлення ухвали слідчого судді та інші питання їх проведення регулюються згідно з положеннями глави 21 Кримінального процесуального кодексу України з урахуванням особливостей, встановлених цим Законом, щодо мети оперативно-розшукових заходів, суб'єкта ініціювання та проведення цих заходів, обґрунтування клопотання про їх проведення й підстав для його задоволення слідчим суддею, використання результатів оперативно-розшукових заходів та інших питань, зумовлених специфікою мети їх проведення. Прийняття рішень про проведення оперативно-розшукових заходів, які не потребують дозволу слідчого судді або рішення прокурора, здійснюється керівником відповідного оперативного підрозділу або його заступником з повідомленням про прийняття рішення прокурора.

Стан законності при проведенні оперативно-розшукової діяльності визначається тими складовими, які встановлюють порядок її проведення: компетенція підрозділу й особи на здійснення оперативно-розшукових заходів і прийняття рішень в оперативно-розшукових справах, порядок заведення, зупинення, поновлення та закриття оперативно-розшукових справ, додержання строків їх ведення й порядку продовження цих строків, а також суворе додержання порядку проведення оперативно-розшукових заходів, які тимчасово обмежують конституційні права й свободи особи.

Відповідно до пункту 4 наказу Генерального прокурора України від 3 грудня 2012 року № 4/1гн "Про організацію прокурорського нагляду за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність" [3] перевірка законності проведення оперативно-розшукових заходів і прийнятих при цьому рішень проводяться на підставі:

- планових заходів з урахуванням стану законності в цій сфері діяльності;

- даних про відсутність позитивних результатів щодо попередження, своєчасного виявлення й припинення злочинів, розшуку осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, суду або ухиляються від відбування кримінального покарання, а також безвісно відсутніх осіб;

- інформації про неналежне виконання вказівок уповноваженого прокурора;

- повідомлень оперативних підрозділів про заведення чи закриття оперативно-розшукової справи, проведення оперативно-розшукових заходів, які не потребують дозволу слідчого судді або рішення прокурора;

- повідомлень, скарг і звернень осіб про порушення вимог законодавства під час здійснення оперативно-розшукової діяльності;

- інформації про неналежне виконання доручень, постанов, ухвал та інших обов'язкових рішень слідчого, прокурора, слідчого судді, суду щодо здійснення розшуку осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, суду або ухиляються від відбування кримінального покарання;

- ініціювання керівниками відповідних галузевих управлінь і відділів, керівниками міських, районних, міжрайонних і прирівняних до них прокуратур та вказівки уповноваженого прокурора вищого рівня.

У кожному випадку наявності підстав для проведення оперативно-розшукової діяльності повинна бути заведена оперативно-розшукова справа (стаття 6 Закону України "Про оперативно-розшукову діяльність"). На особу, яка підозрюється в підготовці до вчинення злочину, переходується від органів досудового розслідування, слідчого судді, суду або ухиляється від відбування кримінального покарання, безвісти зникла, ведеться тільки одна оперативно-розшукова справа. Без заведення оперативно-розшукової справи проведення оперативно-розшукових заходів, крім випадків, передбачених законом, забороняється (частини 4 статті 9 Закону України "Про оперативно-розшукову діяльність") [1].

При організації й здійсненні нагляду за законністю ОРД особливої уваги заслуговують питання: законності та своєчасності заведення оперативно-розшукових справ, додержання строків для їх заведення й ведення, законності проведення оперативно-розшукових заходів, їх повнота, виконання доручень слідчих.

Прокурорський нагляд, відомчий і судовий контроль, як різні види процесуальної діяльності, мають взаємно доповнювати одне одного з тим, щоб через об'єднання зусиль і переваг такої діяльності виконати завдання кримінального судочинства - забезпечити права й свободи громадян органами, які здійснюють ОРД і досудове слідство, а також інтереси держави.

Критеріями оцінки ефективності діяльності прокурора щодо здійснення нагляду за додержанням законів органами, які проводять ОРД, можуть бути такі:

повнота й своєчасність використання прокурором

повноважень, спрямованих на попередження порушень закону та усунення порушень закону;

принциповість в усуненні порушень закону;

неупередженість у притягненні винних осіб до відповідальності. Зазначені критерії мають знайти відображення в адекватних кількісних і якісних показниках діяльності прокурора з нагляду за додержанням законів органами, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність [4].

Література

1. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18 лютого 1992 року // Відомості Верховної Ради України. - 1992. - № 22. - С. 303.

2. Про прокуратуру: Закон України від 05.11.1991 р. // Відомості Верховної Ради України. - 1991. - № 53. - С. 793.

3. Наказ Генерального прокурора України від 3 грудня 2012 року № 4/1гн "Про організацію прокурорського нагляду за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність". Із змінами, внесеними наказом Генерального прокурора України від 25.01.13 № 4/1гн-1, від 13.11.2013 № 98. - [Електронний ресурс]: http://zakon.nau.ua/doc/?code=v04_1900-05

4. Мельник О.В. Проблеми прокурорського нагляду за додержанням законів при розслідуванні вимогань [Текст]: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.10 / Мельник Олег Володимирович; Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. - Х., 2006. - 20 с.

Мукоїда Р.В.

*кандидат юридичних наук
кафедри оперативно-розшукової діяльності
ОДУВС*

Надійшла до редакції: 03.11.2013